

Joan Tura Ros (1912-1941), el pagès molletà estudiós i diligent que morí a Mauthausen. Un cruel camí, una fonda absència

Montserrat Tura i Camafreita*

El camp era un glop de nit
Al nord fum, vers el sud cendres.

Així no vull morir
Lluny dels prats i les arbredes

Montserrat Roig/Marina Rossell

27

Resum: Joan Tura Ros (Mollet del Vallès, 1912 – Mauthausen-Gusen, Àustria, 1941) té el seu nom fos en l'acer del monument dedicat a tots els deportats que van patir les crueltats indescriptibles de l'Holocaust. Això indica el seu tràgic final en un metòdic extermini, però sabem poc de la seva vida abans que el convertissin en fum-rada negra d'un camp que fou planificat com una màquina de matar. Va ser estudiant brillant i, fidel als principis de la família rabassaire a la qual pertanyia, va estendre la instrucció i va ajudar a la prosperitat de molts pagesos humils internacionalitzant els seus productes. Va ser un dels fundadors de la Societat de Socors Mutus. Va ser un fill agraït i

un pare generós. Aquest article intenta explicar que els deportats no són un número enmig del mal total que significa l'extermini de més de sis milions de persones. Abans de la seva tràgica mort, uns dies abans del dia que hauria fet trenta anys, havia viscut intensament, havia estimat apassionadament, s'havia abocat a l'activitat cooperativa i havia participat activament en fer possible un període pròsper per a la pagesia humil de Catalunya.

Paraules clau: camp de concentració, Companyies de Treballadors Estrangers (*Compagnies de Travailleurs Étrangers*, CTE), Dunkerque, exili, holocaust, Mathausen, Gusen, pinyonaire, rabassaire, retirada, sindicat, socors mutus.

* Metgessa, exalcaldessa i exconsellera, montserrattura@gmail.com

Article rebut el 23 de setembre de 2021; acceptat el 27 de setembre de 2021.

Joan Tura Ros (1912-1941), Mollet's studious and diligent farmer who died in Mauthausen. A cruel path and a tragic loss

Abstract: The name Joan Tura Ros (Mollet del Vallès, 1912 – Mauthausen-Gusen, Austria, 1941) is inscribed on the steel of the monument dedicated to all the deportees who suffered the indescribable cruelties of the Holocaust. This gives us some idea of his tragic end in a methodical extermination, but we know little about his life before he was turned into the black smoke rising from a field designed to be a killing machine. He was a brilliant student, and, true to the principles of the wine-growing family to which he belonged, he offered his help to improve the prosperity of many humble farmers by internationalising their produce. He was one of

the founders of the Societat de Socors Mutus ('Mutual Aid Society'). He was a grateful son and a generous father. The article attempts to illustrate the fact that the deportees were more than just another number on the long list of the more than six million people murdered by such unimaginable evil. Before his cruel death just a few days before his thirtieth birthday, he lived intensely, loved passionately, engaged in cooperative activity, and played an active role in ushering in a period of prosperity for the humble rural communities of Catalonia.

Keywords: concentration camp, Foreign Workers' Companies (Compagnies de Travailleurs Étrangers, CTE), Dunkerque, exile, holocaust, Mauthausen, Gusen, pinyonaire, winegrower, withdrawal, union, mutual aid.

Introducció

Intentarem explicar la seva infància i l'especial formació que el seu pare va voler donar-li perquè pogués fer-se càrrec dels projectes d'una generació de pagesos que havien modernitzat el camp català. Explicarem com defensava les cooperatives autogestionades i la seva intervenció perquè fossin –també– espai de culturització i solidaritat, i la seva destinació, en el seu període de soldat, a protegir el Palau de la Generalitat i el Govern presidit per Lluís Companys. I parlarem també de l'amor de la seva vida, la Roser Mas, i dels quatre fills, les raons que van ajudar-lo a seguir perseverant per tornar amb els seus, en un exili dolorós i molt incert.

Intentarem comentar breument la seva aportació al cooperativisme i al mutualisme fins ara poc coneguda, i l'exili per acompanyar el

seu pare. En aquest exili, i en els diversos intents per tornar-ne, visqué episodis de la història tant importants com tràgics, com l'encerclament de Dunkerque.

He explicat més d'una vegada la sort de tenir una família on el debat de les diferents posicions polítiques no només no era tabú sinó que era l'anàlisi que emmarcava la comprensió dels fets que ens envoltaven. Tampoc eren tabú els fets tràgics de la Guerra Civil, les seves causes i les seves conseqüències. Vaig trigar temps a adonar-me de la sort d'haver crescut en un ambient polititzat, probablement el mateix temps que vaig trigar a adonar-me que ningú parlava alt.

En veu baixa expressàvem les alegries, en veu baixa havíem après a empassar-nos les llàgrimes de les pèrdues. Qui més va empassar-se les llàgrimes en sanglotades apa-

gades pel gran mocador del cap va ser la Maria Ros Herrero, la dona del líder rabassaire i alcalde de Mollet del Vallès durant la II República, Feliu Tura i Valldeoriola, amb qui va compartir ideals, victòries i terribles derrotes i pèrdues. D'entre totes les pèrdues, la més irreversible, la del seu fill gran, a qui havien posat el nom de l'avi Joan i havien preparat per rellevar-los i superar-los.

I, de llàgrimes reprimides, en poden parlar els quatre fills del Joan Tura Ros i la seva dona d'ulls de cel, la Roser. Durant anys, aquests fills van mirar per la finestra esperant-ne el retorn fins aquella tarda que van vestir-los de negre, d'un dol silenciós, punyent, persistent.

Bressol familiar del Joan Tura Ros

Joan Tura Ros era el fill gran del reconegut líder rabassaire que havia gosat, junt amb molts d'altres, utilitzar el cooperativisme com a instrument reorganitzador de l'economia del camp (Giralt 2006; Mayayo, 1995; Planas, 2003; Pomés, 1998; Tébar, 2005), de la Catalunya rural, majoritària en extensió i habitants el primer terç del segle passat.

No és només admiració personal, que n'hi ha, és la constatació que els sindicats agrícoles que es van impulsar a molts municipis a principis del segle XX van enfortir la solidaritat de la comunitat rural, van ser transmissors de valors democràtics i impulsors d'una culturització de les classes populars que va fer possible un desenvolupament dels pagesos no terratinents. Aquest fenomen constituïria la major aportació de la cultura popular al desenvolupament de la societat del

primer terç del segle XX. Un fenomen més estudiat acadèmicament que no pas incorporat al patrimoni històric col·lectiu i que constitueix una de les pàgines destacables de la lluita secular dels pagesos per viure de la terra amb dignitat i prosperitat, pensant, sempre, en les generacions següents.

Primer en el Sindicat Agrícola amb seu a l'Ateneu i després a la nau de Can Mitjà, Feliu Tura Valldeoriola va portar a la pràctica a Mollet del Vallès les seves tesis de superar la crisi a què els havia abocat la plaga de la fil·loxera, amb l'aplicació del coneixement acumulat i les formes d'economia col·laborativa entre els que desitjaven un sostre digne i seguretat en els contractes de conreu per poder fer projectes familiars que anessin més enllà de la seva generació.

29

Així, doncs, en les seus dels sindicats s'instruïa en coneixements d'agronomia, llengua catalana, comptabilitat, producció de productes làctics i valors solidaris.

Els principis rabassaires

Els seus principis els havien resumit en: "Estimar la justícia sobre totes les coses, retre culte a la dignitat, viure amb honestedat, intervenir rectament en la vida pública, conrear la intel·ligència, propagar la instrucció i el coneixement, treballar, estalviar, protegir el dèbil i no procurar-se el benefici propi a costa del perjudici d'altres persones humils".

Subscrivien les reivindicacions de l'anomenat catalanisme polític i servaven els mots de la nostra llengua, ja que, en el segle XIX, el català era la llengua de jornalers i maso-

vers, de criats, dones i monges, i el castellà era utilitzat per burgesos, terratinents i molts notaris (Fontana, 2014).

El pare del Joan havia creat, cinc anys abans del seu naixement, quan ja festejava amb la Maria Ros Hertero, el Sindicat Agrícola de Mollet (1907), des del qual van impulsar el Gremi de Vaquers de Mollet i Rodalies i la secció de vinyaters, que seria la primera delegació de la Unió de Vinyaters de Catalunya (Tura, 2018). Els petits propietaris, arrendataris, parcers, masovers, jornalers, basters, ferrers, cistellers... anaven convertint-se en la part més dinàmica i transformadora de la societat catalana, on la pagesia encara era molt important. En aquells anys, els seus objectius van coincidir amb la Lliga de Prat de la Riba, que des de la Mancomunitat de Catalunya va impulsar una visió de Catalunya culta, plena d'oportunitats, comunicada, formadora de la generació que pujava (Esculies, 2017).

Feliu Tura i Valldeoriola, el pare del Joan, només va confiar esporàdicament en les propostes de Prat de la Riba i l'abundor dels fets de la Mancomunitat que presidia, però sempre va desconfiar dels representants locals i comarcals de la Lliga Regionalista i va deixar molt clar que els seus interessos no podien coincidir amb els dels grans terratinents que havien aprofitat la decadència posterior a la plaga de la fil·loxera per rescindir multitud de contractes d'arrendament a rabassa morta i recuperar les terres, arruïnant els arrendataris i no acceptant la causa externa com a impossibilitat d'entregar la part de la collita que corresponia al propietari.

Joan Tura Ros va néixer el 3 de maig de 1912, el dia més feliç de Feliu Tura Valldeoriola, qui llavors era un jove rabassaire que començava a destacar per la seva capacitat aglutinadora, per la seva implicació personal, per la seva ampla mirada, la seva capacitat negociadora i pel valor de la seva paraula donada. La Maria Ros explicava que el Feliu va mirar i remirar aquell nadó i va comptar els dits de les mans menudes amb les seves tendres ungles una dotzena de vegades, també la d'aquells peus perfectament formats dins el ventre de la seva estimada i amiga, com anomenava a la seva muller. Mans de durícies per la dura feina de tota una vida de pagès acaraven la superfície de la pell tendríssima del seu primer fill, a qui desitjava un futur millor. Repassava amb els seus dits gruixuts els cartílags de les petites orelles i el quasi imperceptible traçat de les celles.

L'any 1914, van tenir un segon fill, el Josep, i el novembre de l'any 1917 una bessonada: l'Esteve i el Jaume. A tots ells amb la mateixa tendresa, aquell agosarat rabassaire que improvisava una diatriba enfilat en una portadora de raïm posada cap per avall, aquests dies es desfeia d'emoció com la mantega posada al sol. Tots quatre van néixer en la masia històrica de can Lledó, de la qual n'eren els masovers. Durant totes les hores que van durar tots tres parts, el líder rabassaire va donar voltes i més voltes al pati interior i va mossegar-se els punys de la camisa impregnada de la pols i la suor de la terra. El Jaume, el més petit dels bessons, moriria trenta-tres dies més tard en aquella vella masia.

Més que l'hereu d'un pagès

La Unió de Rabassaires i altres cultivadors del camp de Catalunya va néixer com una federació de sindicats constituïts arreu del territori per pagesos, especialment viticultors, no propietaris, el 6 d'agost de 1922 (Bonamusa, 2011). En alguns casos, era federació de federacions perquè a iniciativa pròpia s'havien agrupat per comarques o valls de conreu. Després de superar la crisi de la fil·loxera, de diversificar els seus conreus, de comprometre's a obtenir un mas, encara que fos senzill, pel mecanisme de cens emfitèutic sobre una peça de terreny, després de fer plans intergeneracionals, veien com les audiències territorials dictaven (a instàncies dels terratinents) una durada limitada (vint-i-cinc anys) dels seus contractes de conreus i com la baixada de preu del seus productes, subsegüent a la finalització de la Primera Guerra Mundial i l'eliminació d'aranzels a formatges dels Països Baixos per part del govern de Primo de Rivera, posava en risc la seva prosperitat, el seu projecte de vida.

L'ús de nous abonaments i l'aplicació de noves tècniques de conreu allargaven molts anys la vida dels ceps de les vinyes i això era conseqüència de la bona feina dels rabassaires, de les noves tècniques que havien incorporat mirant què feien a d'altres indrets com ara el Lenguadoc i la Borgonya. Tot això els permetia pensar en inversions pròpies i comunitàries i posava molt neguitosos als terratinents, que veien un contracte d'entre setanta i setanta-cinc anys com un fet que s'apropava a la sensació de pèrdua de la propietat.

La majoria eren pagesos d'entre trenta i quaranta anys, amb fills, que volien aconseguir una explotació agrària de poques hectàrees entre alguna peça de terra de propietat i les que tenien arrendades. Volien ser autònoms de les decisions d'uns terratinents que sovint des de les ciutats dictaven requeriments capritxosos en els seus conreus i no s'havien abocat com ho havien fet ells per aconseguir diversificar i rotar els conreus i aplicar tècniques modernes d'empelts als ceps per millorar-ne la qualitat. La Unió de Rabassaires es proclamava catalanista, defensora de l'explotació agrícola de petita extensió, familiar, autònoma, de transmissió hereditària i es comprometia a aplicar els coneixements més avançats per poder viure dignament de la terra. **31**

No és, doncs, atzarós que Feliu Tura impulsés, amb d'altres rabassaires (Amadeu Aragay, Pere Estartús, Josep Calvet, Francesc Riera, i Lluís Companys com a advocat defensor de diversos plets entre terratinents i rabassaires), una gran organització que els permetés comprar agrupats, vendre els seus productes sense intermediaris, dotar-se de molins i premses que en solitari no haurien pogut tenir.

La seva decisió d'obtenir la cessió del domini útil d'un terreny davant de can Lledó a llarg termini a canvi d'un pagament anual que s'anomena cens era per donar un espai de vida a la família que ell i la Maria havien creat. Així es va construir el que coneixem com can Pinyonaire. Aquest projecte era un desig compartit amb moltes altres famílies rabassaires.

Des de 1924 el pare del Joan Tura Ros va formar part del Comitè Central de la Unió de Rabassaires i va ser responsable d'estendre el model de sindicat cooperatiu autogestionat a tots els indrets de Catalunya. El 1928 va exiliar-se a la Cerdanya francesa i l'any 1930, arran del pacte de Sant Sebastià, es van formar "comitès revolucionaris" i va haver d'amagar-se a Castelló d'Empúries uns mesos, amb uns familiars de la Maria Ros.

L'any de la constitució de la Unió de Rabassaires, el Joan tenia deu anys; quan va exiliar-se el seu pare, ja era un jove de setze anys que va assumir tasques en la feina del camp i del bestiar en absència del pare, i quan es van crear els "comitès revolucionaris" ja el va substituir en moltes tasques del Sindicat.

va anar a parlar amb els escolapis que tenien una escola a Montcada i Reixac, on podia rebre aquesta instrucció encara que s'hagués d'empassar la saliva quan inscrivía el seu fill gran en una escola religiosa.

El Joan anava i venia de Montcada caminant cada dia, però aquell jove inquiet, que xalava amb els llibres de ciències naturals i que destacava en matemàtiques i comptabilitat, va ser clau per aconseguir la certificació d'exportació de la patata primerenca que conreaven al Vallès i perquè s'estengués a molts països europeus l'empresa nascuda a Mollet del Vallès: Rabassunion Potatoes Catalunya Productions Mollet.

Figura 1. Joan Tura Ros i la seva esposa, Roser Mas Giménez, l'estiu de 1938. Aprofiten el permís del servei militar del Joan per recollir la patata primerenca, un dels productes que els va donar viabilitat econòmica. Fotografia de Josep M. Sagarra i Plana, qui fou fotògraf de la Generalitat i fotoperiodista prestigiós. Depurat pel franquisme, se li negà el carnet i no va tornar a publicar a cap diari. Font: família Tura Mas

Nascut i preparat per continuar el projecte polític

Els rabassaires, com tots els moviments obrers de l'època, eren defensors d'una societat laica on l'Església no intervingués en els afers governamentals. Des de la Setmana Tràgica de 1909, en els moviments d'obriers les posicions eren, majoritàriament, anticlericals.

Del Feliu Tura poden trobar-se declaracions públiques com ara "si us deixeu arrossegar cap a l'imperialisme d'un home que pretén que els seus drets venen de Déu, encara que escarneixi les seves doctrines...", i tot i això el seu hereu havia de tenir una consistent formació mercantil i havia de saber idiomes. Per aquesta raó (amb la carta pública que Jean Jaurès va escriure al seu fill sobre el perquè no l'exonerava de cursar l'assignatura de religió)

Figura 2. El matrimoni Tura Mas amb les dues filles, Jaume Bernials, que vivia a Can Pinyonaire, l'Andreu i el Tonet, que s'hi refugiaren fugint de Lleida, l'Anna Sabaté, miliciana del POUM, i d'altres companys de la Unió de Rabassaires. Estiu de 1938. Fotografia de Josep M. Sagarra. Font: família Tura Mas

S'havia convertit en un jove que parlava i escrivia perfectament francès, es feia entendre en anglès i tanca-va tractes en alemany. Va ajudar al seu pare en la campanya de les municipals de 1931, on la Unió de Rabassaires va ser clau per a la victòria d'ERC, a qui van comprometre el seu suport si elaborava una nova llei de contractes de conreu recuperant el vell esperit de la rabassa morta i disminuint les càrregues dels arrendataris.

En els anys que el seu pare va ser alcalde, Joan Tura Ros el substituïa perfectament en la feina directa en el camp i en el sindicat i en la capacitat d'organitzar i distribuir feines i ajudes solidaries entre els cooperativistes.

Des dels disset anys participava activament en les trobades "sota l'arbre de la llibertat" (Tura, 2018), on hi sovintejaven Rossend Ràfols, Joan Roca, Enric Rosés, Francesc Paquito Foz, Joan

Puig (a qui anomenaven Bernat), Pelegrí Pi, Joan Planellas, Artur Barres i, a vegades, s'hi afegien convidats com Josep Calvet i Mora (que seria conseller de la Generalitat) o Josep M. Segarra (fotoperiodista). Feia broma amb la seva mare, la Maria Ros, de qui deia que havia llegit més diaris i més llibres que tots ells.

El Joan adult

L'any 1933, l'any del debat de la nova llei de contractes de conreu, als vint-i-un anys, el Joan Tura Ros i la Roser Mas Gimenez, de cal Carmelero, van unir-se en matrimoni. L'any 1934, quan el seu pare seria detingut sense oposar cap resistència i empresonat al castell de Montjuïc pels Fets d'Octubre, seria l'any del naixement del primer dels quatre fills d'aquest matrimoni, una nena a qui van anomenar Núria.

Quan als vint-i-tres anys va ser cridat a fer el servei militar, ja havia nascut el segon fill, també una nena a qui van posar el nom de Neus. A l'era de can Pinyonaire hi havia optimisme, sons de vides noves i bolquers estesos. L'avi de les criatures, considerat *l'alcalde popular* des que fou apartat i substituït pels partidaris de la Lliga (1934-1935), dels terratinents i les seves tesis, va estar onze mesos empresonat (Solé Tura, 1999) i quan va tornar va adonar-se que els seus fills estaven llestos per seguir els seus passos i que l'havien substituït amb bon criteri, havien ampliat l'espai dedicat a la vaqueria i construït un bon obrador.

El Joan havia assumit les tasques de relacions internacionals de la Unió de Rabassaires de Catalunya i feia el servei militar a Barcelona. Els caps de setmana tornava a Molllet, i la Nuri, que no s'oblidava mai d'esperar-lo traient el cap per la finestra, encara recorda com la feia voleiar contradient la gravetat.

El 26 de març de 1933 es constituïa la Societat de Socors Mutus, embrió de l'actual Hospital de Molllet, per la feina feta per l'alcalde i pare del nostre protagonista d'aproximar i fer entendre que les germandats assistencials (Sant Vicenç, Santa Rita, Sant Isidre) tindrien més potencial, en prestacions i en assistència, si s'unien en un dispensari permanent, i que només unides podien plantejar-se el projecte d'hospital de guariment que anys més tard es construiria al carrer de Sant Llorenç. Llavors, ningú no va dubtar que el *comptador* (comptable i director financer, en llenguatge actual) fos el jove Joan Tura Ros. Uns mesos més tard, era el principal impulsor

de la Mútua Agropecuària, que els donaria cobertura, per primera vegada, en els accidents relacionats amb la seva feina de pagès.

La implosió d'un projecte

El Joan, en el servei militar, no va poder ajudar els seus pares en la campanya del febrer de 1936, en què la Unió de Rabassaires figurava com organització politicosindical en les candidatures del Front d'Esquerres. Sí que ho van fer els seus germans Josep i Esteve. El Joan, com el seu pare, no va tenir mai cap altre carnet que no fos el de la Unió de Rabassaires. L'Esteve, el més jove, va afiliar-se a més a més a ERC.

La Unió de Rabassaires era una organització profundament transformadora que basava el progrés humà en la cultura, l'aprenentatge. En la dècada dels trenta ja demanava en els seus escrits que l'educació fos universal, gratuïta i obligatòria fins els setze anys.

El dia 18 de juliol de 1936, quan es van conèixer els fets en l'anomenat *Marroc espanyol* i el suport de les forces polítiques reaccionàries a aquest cop d'estat, un destacament de l'escamot del qual el Joan era caporal va ser requerit al Palau de la Generalitat per protegir el President i els membres del Govern de la Generalitat. Tots els mesos terribles de la Guerra fins el setembre de 1938, que fou llicenciat, la seva funció, conjuntament amb les forces de seguretat assignades, fou protegir el Palau de la Generalitat i el President en els seus desplaçaments.

Els pocs dies de permís els va dedicar al Sindicat i a la seva família, que l'any 1937 havia augmentat amb un nou fill, aquesta vegada

un nen al qual van posar el nom de l'avi, Feliu.

Si la Unió de Rabassaires havia estat un instrument cooperatiu eficaç per reorganitzar l'economia i aconseguir uns anys irrepetibles de prosperitat en el camp català (no exempt de conflictes), ara s'havia d'adaptar a l'economia de guerra. La Generalitat havia ordenat la sindicació obligatòria i la Unió de Rabassaires va obrir les seves portes a tots els que tinguessin quatre tomaqueres a casa, alhora que creixien impulsant la Federació de Sindicats Agrícoles de Catalunya (FSAC), i incorporaven, així, petites organitzacions de dinàmica molt local.

El fet de que la delegació de tot el Vallès de la FSAC s'establís a Mollet indica fins a quin punt el model cooperatiu i el predicament que representaven Feliu Tura Valldeoriola i Joan Tura Ros era valorat arreu.

Van garantir el subministrament a la població del mínim necessari per alimentar les famílies. Els que no podien aportar collita seva, aportaven hores de treball a l'era comunitària propera a la riera Seca o ajudant altres cooperativistes. La solidaritat va ser la base del seu funcionament fins i tot en els jorns més foscos. Ara, en plena guerra, a més a més calia intentar que ningú caigués en la temptació d'usar el mercat negre com a sortida dels seus productes i obtenir un guany fàcil però contrari als seus principis. La transparència i la lleialtat entre ells fou clau per poder enviar, fins i tot, una part de la collita als centres logístics dels fronts de guerra; primer a l'Aragó, després a l'Ebre. El darrer viatge que va sortir

de Mollet, el 14 de gener de 1939, anava a Tarragona.

El bombardeig dels Quatre Cantons, el 8 de gener de 1938, on van morir, entre altres, el Dr. Enric Rosés i un dels seus fills, va afectar els que feien cua pel repartiment de productes del Sindicat; i el segon bombardeig, el 25 de gener de 1939, va afectar l'era comunitària de la riera Seca. Aquells rabassaires, homes de pau que volien aconseguir que els seus fills fossin l'avantguarda del món per la via de l'extensió del coneixement, no podien entendre tanta barbàrie.

Quan el Joan Tura Ros va tornar del seu servei militar, els seus dos germans ja feia temps que s'havien incorporat a la defensa militar de la II República. El Josep, en el front d'Aragó i després, presoner, en un camp de treball esclavitzant; i l'Esteve, a l'escola de guerra dels Pins del Vallès (actual Sant Cugat) i després al front del Segre i de l'Ebre i als combats de la retirada.

El pare del Joan va seguir a l'Ajuntament i només des de l'octubre de 1937 a l'abril de 1938, els mesos més tensos de relacions entre la Unió de Rabassaires i la CNT, va deixar de ser regidor de la corporació. Sempre va concitar amplis consensos, i aquell home de veu tranquil·la que volia construir palaus de cultura (escoles) va acabar fent plataformes per instal·lar armament antiaeri i va enviar tanta fusta com vernedes va talar per poder reforçar les trinxeres on hi havia soldats de l'exercit regular de la República, molts d'ells fills d'aquells rabassaires que l'any 1922 havien creat l'organització d'economia col·laborativa més avançada de

la seva època i de les èpoques que vindrien.

Els darrers dies de la Guerra a Catalunya, va recomanar als regidors i als dirigents de la Unió de Rabassaires que marxessin, assegurant que els franquistes tenien el propòsit d'eliminar els que no pensessin com ells i a tots els que, tenint un posicionament públic, no s'haguessin afegit al que gosaven anomenar "Glorioso Alzamiento Nacional".¹ Els militars revoltats havien tingut l'ajuda dels governs de la Itàlia feixista i de l'Alemanya nazi i havien explicat clarament per veu d'un dels seus ideòlegs que:

36

Calia superar els fronts de guerra perquè tota Espanya deixés de ser roja, però els seus veritables enemics no eren els soldats que combatien, els autèntics enemics eren els que al capdavant d'ateneus, associacions obreres, sindicats, partits, cooperatives, centres culturals de tota mena..., havien intentat canviar l'ordre natural de les coses i havien gosat ocupar el lloc dels poderosos (...) (Jackson (1987) en boca del general Emilio Mola, en una locució de l'1 de juny de 1937.

La Maria Ros Herrero tenia clar que s'havia de fer càrrec del que llavors encara era un somni fet realitat: una explotació agrícola petita, amb camps arrendats però sistemes de producció avançada.

Només ella sabia que el Feliu marxaria la nit del 26 de gener, el dia que els franquistes van entrar a Barcelona. El Jacint Ràfols, president de la Societat de Socors Mutus i oncle dels regidors Ferran i Rossend Ràfols, els portaria fins a Sant Celoni amb el seu cotxe i intentarien agafar un tren per anar a Girona, on hi havia familiars de la seva nora. No circulaven trens i van haver de fer-ho caminat lluny de vies i carreteres que eren bombardejades constantment.

L'arribada del terror

La Roser i el Joan s'estarien uns dies a can Jornet de Gallecs amb els tres fills petits (i un quart que ja havien concebut) i ja tornarien a can Pinyonaire quan les desfildades triomfals haguessin passat. El matí del dia 27 de gener, quan el Joan es va adonar que el seu pare no hi era, no el van poder aturar ni la seva dona ni la seva mare. Va agafar una bicicleta i va decidir acompanyar el seu pare fins algun lloc segur. Primer l'havia de trobar. Amb bicicleta, a l'encalç del pare, era l'inici d'un camí que esdevindria cruel i sense tornada.

Les dones restaven soles. La primera vexació va consistir que les autoritats militars feixistes van instal·lar-se a la casa del líder rabassaire, sacrificaren i menjaren el bestiar, arrancaren el telèfon, cremaren els llibres i obligaren a enllustrar les botes militars.

¹ Segons el general Emilio Mola (1937):

Es necesario crear una atmosfera de terror, hay que dejar sensación de dominio, eliminando sin escrúpulos ni vacilación a todo el que no piense como nosotros. Tenemos que causar una gran impresión, todo aquel que sea abierta o secretamente defensor del Frente Popular debe ser fusilado (Instrucción reservada Base 5ª).

Figura 3. La fotografia més completa que es conserva de la família Tura Mas. Joan Tura Ros i Roser Mas Giménez amb els seus tres fills d'aleshores: Núria, Neus i Feliu. Encara hauria de néixer el Josep, però mai podrien fer-se una fotografia junts. Fotografia feta per Jaume Bernials el desembre de 1938. Font: família Tura Mas

Passades aquelles setmanes, quan els més petits, els fills del Joan, van tornar a can Pinyonaire procedents de can Jornet de Gallecs, tot era trist. Totes les dones sanglotaven mentre treballaven incansablement. Les filles més grans, la Nuri i la Neus, no s'oblidaven mai de mirar per la finestra. Més tard s'hi afegiren el petit Feliu i el fill acabat d'engendrar.

Sense notícies, amb rumors terribles del que passava a la frontera, la pena era fonda. La pròpia pena cavava per fer-se més fonda encara.

Un viatge cap on es pon l'esperança

Etapas. Girona

La Girona immortal retruny a l'esclat de les bombes. Té totes les característiques d'una ciutat mobilitzada per la guerra, amb una població activa a la segona línia del front. Els hospitals oficials són insuficients per enquistar-hi els malalts i els ferits que han estat traslladats de

Barcelona, del litoral, de l'interior, i als afores de la urbs, lluny del tragí de campanya, s'han instal·lat hospitals auxiliars.

L'excés de població es deixa sentir de manera extraordinària. La capacitat d'aixopluc és insuficient. Totes les llars són plenes de refugiats. Hotels, teatres, magatzems, entitats, tots els locals de certa grandària, són habilitats com a residència momentània. Homes, dones i criatures dormen asseguts en bancs o cadires o amuntegats a terra o damunt de les taules. No hi ha miraments ni prejudicis. I sobre el tou d'herba de la Devesa dormen els desgraciats, amorosits per la boira baixa i espessa que cobreix les gelades nits gironines. Les notícies de la retirada son inquietants (fragment d'*Ombres entre tenebres* de Manuel Valldeperes, **37** citat per Nadal, 2021).

En aquesta Girona trasbalsada i bombardejada els dies 27, 28, 29 de gener i 1 de febrer de 1939, plena de trinxeres i barricades, Joan Tura Ros va trobar el seu pare i immediatament van decidir que allà, amb els familiars del Carmañero, no podien quedar-s'hi. Emprungueren el camí cap a Castelló d'Empúries, on hi havia uns familiars de la Maria Ros i, per tant, de can Jornet, que ja l'havien acollit l'any 1930.

L'aviació feixista ja estava bombardejant la ciutat de Figueres i tots els nusos de comunicació. A peu, encara arrossegant la bicicleta, per camins entre les vinyes, van travessar "un Empordà que oferia un paisatge tràgic d'infinites fogueres" (testimoni de Francesc Trabal, citat per Campillo, 1994).

L'entrada contínua d'avions per la badia de Roses els va fer entendre que havien d'abandonar Catalunya i que ho provarien pel camí de Banyuls. En una carta menciona el vell monestir de Sant Quirze de Colera. El dia 7 de febrer, Joan Tura Ros i el seu pare entraven a França. Just on hi ha la frontera, el Joan va haver de deixar la bicicleta amb la qual havia ajudat a fer camí alguns dels nens amb els peus lligats que també formaven part de les llargues fileres cap a l'exili. També van arrancar-li uns sacs per ajaçar-se. Des del coll de Banyuls una darrera mirada cap a les terres fumejants que eren "casa".

38

Quan el Joan va travessar la frontera desconeixia si tenia cap germà viu. El seu pare no podia evitar aquest absurd pensament de culpabilitat que expliquen molts exiliats. No havien pogut vèncer la insurrecció d'un grup de militars feixistes. La desfeta no era, només militar, era la fi dels projectes de progrés que, pel que fa al moviment rabassaire, havia estat reeixit durant dues dècades i hauria estat exemple d'organització avançada si aquella desfeta no l'hagués liquidat.

EL 13 de febrer eren conduïts cap a la gran platja d'Argelers. Algunes autoritats locals van arribar a recomanar als veïns que tanques- sin portes, finestres i porticons i van qualificar-los de vàndals, lladres i delinqüents. El camp, delimitat amb estaques i filats, estaria vigilat pel 24è Regiment de Tiradors Senegalesos, el 7è Regiment d'Espahís Algerians i quatre regiments d'infanteria de l'exèrcit. La majoria de la població retinguda eren civils.

No els va costar gaire recuperar la seva actitud prepositiva i demanar als que els envoltaven que no abaixessin el cap davant dels soldats, que no pidollessin i intentar establir una manera proporcionada de repartir el pa que els llençaven.

El difícil camí. Les cartes

Quan les darreres paraules són les escrites en un paper groguenc ben aprofitat; quan el lloc on eren datades aquestes darreres paraules descriuen el darrer camí, molt lluny de casa i molt lluny de tot el que havien creat amb la saníssima intenció de prosperar i culturitzar-se, aquests records de grafia quasi cal·ligràfica tenen un valor incommensurable. A elles s'hi abraçaven la dona i la mare del Joan quan les rebien. Per els fills petits eren la paraula d'un pare absent.

Argelers, l'acollida empresonada

Amb un remitent on no hi ha lloc pel dubte: "Campo de concentración. Grupo Civil 206. Argelers sur Mer (Pyrénées Orientales). Francia", el Joan comença una correspondència metòdica, amb una prosa elaborada, on no hi mancarà l'expressió continguda dels sentiments d'amor i enyorança ni la preocupació per les collites i el funcionament del que havien bastit i que les comissions de liquidació havien destruït.

Des del primer moment numera les cartes. Això li permet saber que no totes arriben al destí desitjat: la seva esposa. Ens permet saber que només se'n conserven una part ínfima del que va arribar a escriure.

11 d'abril de 1939. L'encapçala una aclariment: "Es la segunda carta que os envío, la primera tal vez se haya perdido porque no hemos recibido respuesta". Sempre escrivia en plural perquè tan ell com el seu pare no amagaven la decepció i la preocupació per com tractava el nou règim militar als que s'havien quedat a Mollet i la incomprensió i el sentiment d'injustícia de com els havien rebut a França.

En aquesta primera carta, mostra el seu desacord amb les darres declaracions de Negrín, quan encara resistia Madrid, d'allargar la guerra fins que la crisi europea la considerés part del conflicte, i el pensament dolorós cap a tots els joves que havien mort en la llarga guerra. En aquell moment creien que els seus germans Josep i Esteve no havien sobreviscut.

Tura escriu: "(...) El gobierno francés nos trata peor de lo que necesitamos. He de sacar a mi padre de este arenal (...)".

7 de maig de 1939. Aquesta segona carta que conserva és la que defineix millor les condicions dels camps on el govern francès els va recloure després d'haver creat un estat d'opinió en contra de la seva arribada (Tura, 2020).

(...) Encerrados entre alambre de espinos y la fuerza del mar (...) vientos que, venga del sector que venga, siempre es frío (...). En marzo tuvimos 22 días seguidos de tramontana (...) como baño tenemos el espacioso mar (...). Dormimos en el blando colchón que forma la arena húmeda de esta espléndida y famosa playa (...) el personal de vigilancia, con turbantes o con uniformes,

fuertemente armados, no atienden a razones (...) seguimos sin noticias de Esteban y no será porque no lo hayamos intentado.

La carta, dirigida a la seva esposa Roser, pensada per ser llegida per tots els de can Pinyonaire, acaba, com moltes d'altres, amb... "Muchos besos y abrazos del que no te olvida nunca, ni un instante".

Agde, l'anomenat camp dels catalans

En aquests paisatges del litoral de l'Erau, s'hi havien construït alguns barracots, i alguns estudis assenyalen que van ser-hi traslladats, des d'altres camps, republicans catalans, però en realitat, aquell estiu i els primers dies de tardor, necessitaven persones que haguessin treballat a les vinyes. Catalunya era terra de vinyaters, fins el punt que un dels tipus de contracte per arrendar terres destinades a plantar-hi ceps va donar nom al moviment que pare i fill havien encapçalat, els rabassaires; i els rabassaires eren molt apreciats pel seu maneig dels ceps.

29 de juny de 1939. Des del barracó AX-4 del camp de concentració d'Agde. Comenta el trasllat, però està molt preocupat pel que passa a Mollet i a Catalunya i necessita informació per contactar amb persones del moviment del *vignerons* francesos, als quals escriu en un francès molt correcte. Als de can Pinyonaire els diu: "(...) espero que en vez de preguntarme tanto sobre nuestra vida que no tiene secretos, procuréis aclararme un poco lo que os he preguntado en otras cartas (...) estoy esperando carta de Antonio y ya será más explícito (...)".

Ha après a interpretar en els escrits de la seva mare com els tracten les autoritats franquistes i no vol que les seves cartes agreugin la situació (Tura, 2018).

La Roser Mas, la seva muller – Rosario en les cartes, perquè escrites amb paraules o noms en català no les entregaven –, estava gestant el quart dels seus fills. Les cartes passaven quatre controls abans d'arribar a casa, obertes, evidentment. La idea de posar-la en perill i de perjudicar els seus altres tres fills l'obsessionava.

Ja feia cinc mesos que havia marxat a l'encalç del pare i només pensava com i quan podria tornar, un cop havent deixat el seu pare en condicions suportables.

40

Durant l'estada a Agde, reben la confirmació que el seu germà petit, l'Esteve, està al camp de Sèrfont (Tarn i Garona, Occitània) després d'haver estat ingressat per malaltia greu al vaixell hospital amarrat a Portvendres. El 18 de juliol de 1939, escriu:

Estoy esperando noticias vuestras, (...) el segundo recado aún no lo hemos recibido (...). Mandadme los retratos de los pequeños para que pueda llevarlos conmigo donde sea que me lleven (...). Pronto saldremos en compañías de trabajo para la vendimia (...)

14 de setembre de 1939. Des d'Agde:

Si padre puede, finalmente irse a Marsella, me alistaré a la llamada

que ha hecho la embajada de España en París para que regresemos (...) lo haré cuando acabe la contrata del campo de las vendimias (...). No tengo nada que reprocharme, quiero pensar que no me condenaran (...)

De les seves sortides (obligades i amb la promesa que després podrien tornar a casa), el jove i intel·ligent rabassaire va acabar veremant raïm molt lluny de casa. Els donaven menjar i podien dormir sobre jaç de palla seca alguns dies. D'això ha quedat constància en aquesta carta datada el 28 de setembre de 1939:

(...) que raro resulta trabajar en viñas que no cuidamos, ni siquiera conocemos al propietario. Cada día o cada semana indican al campo de Agde cuantos trabajadores, que sepan vendimiar, necesitan los viticultores de la zona y estos somos los que salimos. Aquí en Cazouls² nos dan correctamente de comer (...) padre está enfadado porque solo quieren hombres de menos de 45 años y dice que le tratan como viejo, deprecian su conocimiento de las viñas (...)

(...) cuando camino entre los viñedos pienso el caminar nervioso en la sala de casa cuando venían al mundo mis otros hijos (...) camino nervioso porque según lo que hemos contado, querida Rosario, ya debo ser padre por cuarta vez y no sé cómo saberlo (...)

² Càsols de Besièrs, en francès Cazouls-lès-Béziers, al departament de l'Erau, a la regió d'Occitània.

Sant Cebrià, el retorn al Rosselló

Quan va acabar la verema van traslladar-los al camp del Rosselló, a Sant Cebrià, un camp molt similar al d'Argelers, improvisat, sense condicions per acumular-hi milers de persones.

El neguit del Joan es va fer insuportable. A la incertesa de si el seu quart fill havia nascut, se sumava ara el neguit de no rebre les cartes perquè tot d'una, sense avisar, els havien canviat de camp.

El seu quart fill, el que no veuria mai, el que no seria abraçat mai pel seu pare, era un nen i li van posar Josep. Va néixer el dia 2 d'octubre de 1939.

12 de novembre de 1939. Després d'un mes i deu dies d'incertesa i neguit, escriu des de Sant Cebrià:

Estoy contento que todo haya ido bien en el parto, así como que el pequeño José este bien (...) no dejo de pensar como os habéis podido apañar para recoger las uvas y hacer vino vosotras solas en tu estado (...) (...) lo de Marsella para padre no podrá ser y ahora quiere probar de irse con Esteban a trabajar en la pedrera (...) a los más jóvenes nos quieren llevar al Departamento del Nord en la temporada de remolacha dulce (...)

23 de novembre de 1939:

(...) escribiré a la persona que me aconsejáis, no sé si debo hacerlo en inglés, francés o español (...) no creo que en un año como este debáis preocuparos mucho por el número de sacos de patatas, estáis haciendo todo lo posible (...) a vos, madre, la palabra, el buen criterio (...)

Des de la distància feia de pare: "(...) esto de tirar de las orejas a tus hermanitas no está nada bien (...)".

Durant el mes de novembre, segueixen a Sant Cebrià. A l'entorn del naixement del seu quart fill, s'intensifica la correspondència i metòdicament en porta el càlcul. El 12 de novembre 1939 escriu: "(...) esta que he recibido es la 18 y la última que había recibido era la 7, por lo tanto hay 11 cartas que circulan por Francia (...)".

117a Companyia de Treballadors Estrangers (CTE)

No va existir la possibilitat d'anar a la recol·lecta de la remolatxa dolça, ni cap oportunitat de retornar a casa. Les següents cartes que es conserven estan escrites des d'Arnèke (Nord, Alts de França), una de les poblacions del Westhoek, dins del Flandes francès, on part de la població parla neerlandès.

França vivia una situació política convulsa. Després de la dimissió dels presidents Léon Blum i Camille Chautemps, arribà al capdavant del poder executiu francès la branca més conservadora, amb Édouard Daladier. En els seus al·legats públics parlava despectivament dels estrangers i va anar decantant l'opinió pública francesa cap a posicions d'animadversió cap els estrangers. Alhora, semblava la llavor de rebuig cap als comunistes, els combatents del feixisme i més tard cap als jueus. Aquesta França que havia reconegut com a legítim el govern de Franco instal·lat a Burgos abans de la victòria i que s'havia proposat "aturar" els que fugien del règim

feixista; aquella França, però, mirava amb molta preocupació l'aliança italo-alemanya i la invasió de Txecoslovàquia i Polònia aquell setembre de 1939, cosa que va obligar els francesos a declarar la guerra al Tercer Reich. La Unió Soviètica va aprofitar per ocupar i annexionar-se territoris dels estats veïns i va atacar Finlàndia.

Alemanya envaïa, a principis de 1940, Dinamarca i Noruega, i iniciava l'ofensiva per envair Luxemburg, Bèlgica, Països Baixos i la mateixa França.

Per tant, els nostres refugiats havien entrat en un autèntic vesper i haurien de viure una segona guerra. Els treballadors amb edats compreses entre divuit i quaranta-nou anys van incorporar-los a Companyies de Treballadors Estrangers (*Compagnies de Travailleurs Étrangers*, CTE), les quals ajudarien a fer defenses de dubtosa eficàcia per evitar la invasió alemanya.

Joan Tura Ros fou enviat, conjuntament amb tots els altres components de la 117a Companyia de Treballadors Estrangers (CTE) a la ubicació més atlàntica de totes les companyies de treball. Cavaven fosses antitancs i construïen blocatges de formigó en un intent desesperat d'aturar el gran exèrcit alemany que havia envaït en poques setmanes Holanda i part de Bèlgica i entraria a França en pocs dies.

Les cartes que el Joan Tura Ros enviava des de la 117a CTE, a Arnèke, incorporaven un aclariment revelador: "Poste Civile". Hem d'imaginar-nos, doncs, que els nostres refugiats formaven part de la gran mobilització d'operatius militars que França va enviar per aturar els nazis en el tram de frontera on no s'havia construït la Línia Maginot, i que per diferenciar-los tenien una oficina postal diferent dels militars dels civils. L'altre gran element diferenciador va ser que l'Operació Dinamo,³ d'embarcament cap Anglaterra, només va salvar a militars.

Les anàlisi del perquè la conquesta de França fou tan fàcil i ràpida ha estat objecte de diversos estudis.⁴

Arnèke, a 30 quilometres de Dunkerque. Darrera carta

Des del desembre de 1939 fins que el van fer presoner els alemanys (probablement el mes de maig de 1940), Joan Tura Ros va està treballant per dificultar l'entrada dels nazis al territori francès.

El trasllat obligat a la regió de Dunkerque l'allunyava molt del seu desig de retorn a can Pinyonaire i per primera vegada està sol, sense el seu pare.

En algun moment d'aquell hivern, la situació era desesperada i va suplicar a la família de Mollet que anessin a buscar-lo. El fred, el dur

³ Nom en clau de l'operació que, entre el 26 de maig i el 4 de juny de 1940, va permetre evacuar, per mar, els soldats aliats que havien quedat aïllats –en territori controlat pels nazis– durant la batalla de Dunkerque.

⁴ L'historiador i veterà de la Primera Guerra Mundial, Marc Bloch (1886-1944), en un llibre extraordinari escrit el 1940, analitza detingudament les gran errades a la campanya del Nord, la frontera on estava Joan Tura Ros, qualificant aquells dies com "l'infern de Flandes".

treball, la feixuga feina que els havien encomanat, va fer que traslladés a casa seva un súplica. Després va pensar que havia afegit patiment al patiment dels que havien de suportar tota mena de vexacions de les noves autoritats feixistes i de tots els que, de cop, s'havien fet falangistes. Va voler rectificar i les paraules de rectificació porten inherent molt dolor:

(...) comprendo ahora que os habré hecho sufrir mucho con mis cartas irreflexivas, perdóname Rosario, pero hazte cargo que fueron fruto de mi situación. Estaba desesperado y fruto de esta desesperación y del sufrimiento moral y físico fueron mis misivas; por suerte he reaccionado (...) aquellas cartas olvidadas, como si no hubieran sido escritas. Perdón Rosario, perdonadme madre (...)

5 de març de 1940. Va escriure la darrera carta: “Esteban me manda algunos francos y puedo comprar lo poco que necesito (...) solo os pido que me mandéis cartas para recibir cosas vuestras (...) poned dentro del sobre algo que huela a casa, a nuestra casa”.

El silenci, el gran silenci

Després d'aquella carta del 5 de març on demanava alguna cosa que fes olor de casa, el gran silenci era un mal presagi. La batalla de França va començar el 10 de maig; abans, però, els soldats francesos van entrar en territori belga per ajudar-los. Desconeixem si la 117a companyia els va acompanyar.

El 25 i el 26 de maig les tropes alemanyes ja havien superat, per les

Ardenes, la línia de contenció de Sedan, i les tropes franceses, angleses i belgues havien de ser rescataades per mar a les platges de Dunkerque. El 6 de juny desbordaven l'exèrcit francès i superaven el front del Nord. Els treballadors espanyols de la 117a CTE van morir o van ser presoners dels alemanys.

El dia 14 de juny els nazis alemanys entraven triomfals a Paris.

Dos molletans a la regió de Dunkerque

Dunkerque i tot el departament del Nord va ser durant unes setmanes l'encerclament dins d'un cercle, encara avui l'estudien els experts en la Segona Guerra Mundial.

Joan Tura Ros va ser protagonista anònim d'un passatge de la història: la batalla de Dunkerque i l'embarcament de soldats a les seves platges, coneguda com l'operació Dinamo. **43**

En la 117a CTE Joan Tura Ros va coincidir amb Joan Molins i Mainou, amb qui havia fet el viatge des de Sant Cebrià del Rosselló. Joan Tura l'ajudava a escriure cartes per mantenir el contacte amb la seva família.

Figura 4. Els dos Joans de Mollet amb un altre company de la 117a Companyia de Treballadors Estrangers (CTE). A l'esquerra Joan Tura i, al centre, Joan Molins. Font: família Molins Cid

Des que van arribar a Arnèke, la feina que tenien encarregada aquesta Companyia de Treballadors era la de cavar fossats profunds i col·locar obstacles de ferro o de formigó en forma de triangles (blocats) ben fonamentats per impedir l'imparable avenç dels tancs alemanys, molt més destructius que els dels anglesos, francesos i belgues junts, els temuts panzer.⁵

Els tancs alemanys eren més nombrosos del que els serveis d'informació francesa havien mai imaginat; l'aviació alemanya també era d'una superioritat manifesta. Van conquerir i sotmetre Holanda, Luxemburg i Bèlgica en pocs dies.

La ineficàcia de l'exèrcit francès i la duplicació de graus i comandaments superiors que esperaven notícies mentre companyies senceres eren aniquilades han estat sempre la gran humiliació de França en aquella terrible guerra.

Durant tot l'hivern del 1939-1940, els francesos van esperar en lloc d'actuar i van exposar a la mort tots els soldats i civils que havien desplaçat al departament del Nord.⁶

L'entrada massiva de l'exèrcit alemany per Sedan va deixar 500.000 soldats i personal de suport, com ara el Joan Molins i el Joan Tura, treballadors obligats, atrapats en una pinça mortífera. Els habitants de la zona i els treballadors civils desplaçats, també.

Només podien sortir d'aquella franja de terrenys per mar si els

anglesos venien a rescatar-los. Els cuirassats i destructors de la Royal Navy, els creuers lleugers i petites, embarcacions de pesca, fèries, vapors... van aconseguir (entre el 27 de maig i el 4 de juny de 1940) evacuar 338.000 soldats cap a Dover, Anglaterra; mentre la ciutat de Dunkerque era destruïda i molts habitants portats a camps de presoners. Joan Tura Ros va ser detingut per les *Waffen-SS*, l'ala militar de les *SS*, que havien evolucionat fins a convertir-se en un segon exèrcit alemany, a part del regular, la *Wehrmacht*.

Figura 5. Presoners de guerra belgues a Maastricht, 10 de maig de 1940. Font: Europeana, Historisch Centrum Limburg

Alguns analistes i experts en la Segona Guerra Mundial asseguren que els fets de Dunkerque van suposar, efectivament, una humili-

⁵ Vehicle de combat blindat que utilitzava l'exèrcit alemany sota les ordres de Hitler. Abreviatura de Panzerkampfwagen

⁶ Charles de Gaulle, Léon Blum i Marc Bloch coincideixen en unes anàlisis molt negatives dels comandaments militars, instal·lats -encara- en la glòria de la victòria de la Primera Guerra Mundial.

liació per França, però una major implicació d'Anglaterra en el conflicte, uns vincles més estrets entre els aliats de llavors (els Estats Units d'Amèrica no havia entrat en el conflicte, encara).⁷

Joan Tura i Joan Molins escriuen junts les cartes, perquè el segon volia aprendre a escriure i el primer seguia amb el seu principi d'estendre el coneixement i propagar la instrucció. Junts, probablement, van ser detinguts pels nazis i traslladats a l'Stalag,⁸ on sabem que van coincidir. Allà, a l'Stalag I-B d'Olsztynek⁹ (Vàrmia i Masúria, Polònia) van ser despallats de tota identitat per ser només un número amb un triangle blau, cosit a la camisa, que els identificava com a estrangers apàtrides. En el cas de Joan Tura Ros, sabem que fou registrat amb el número 44.231.

Sense retorn

Una vegada França fou ocupada pels nazis, el règim franquista tenia tota la informació que desitjava, inclosa la documentació confiscada al Servei d'Evacuació dels

Republicans. Disposaven dels fulls de filiació dels refugiats que encara estaven en camps de concentració, dels incorporats a les CTE, etc., de manera que podien controlar tots els assumptes dels "rojillos" (Urraca, 2018).

És també llavors quan es converteixen en apàtrides i comencen les deportacions (primavera de 1940)¹⁰ perquè ja no tenien cap recer legal, ni el de la funesta "detenció administrativa" de l'Estat francès. Tant les autoritats franquistes com les franceses es desentenien, els desatenen i els deixen a la sort de la bogeria exterminadora dels nazis (Aguirre, 2012).

Les altres cartes

Llavors és quan les cartes del seu pare (primer per persona interposada perquè està amagat a Asilha¹¹ i no vol delatar-los), i més endavant, acabada la Segona Guerra Mundial, des de Perpinyà, i les del seu germà Esteve, adquireixen major protagonisme.

L'Esteve intenta mantenir viva l'esperança del retorn. El 10 de març de 1941, un anys més tard de

45

⁷ Winston Churchill va pronunciar el seu famós discurs:

Lluitarem a la platja, seguirem fins el final. Lluitarem a França, lluitarem als oceans, lluitarem amb força i confiança creixent. Lluitarem a l'aire i a les pistes d'aterratge. Defensarem la nostra illa costi el que costi. Lluitarem en els camps i en els carrers, lluitarem a les muntanyes. Mai ens rendirem.

⁸ Els camps base de presoners de guerra on, després de ser registrats, esperaven una designació a camps de treball, fàbriques o qualsevol indret on feia falta mà d'obra.

⁹ Hohenstein és el nom en alemany de l'actual ciutat polonesa d'Olsztynek. Algunes fonts bibliogràfiques també l'anomenen d'Allenstein, que és el nom alemany de la ciutat d'Olsztyn, la capital de Vàrmia i Masúria.

¹⁰ En el llibre *Els catalans en els camps nazis* escrit per Montserrat Roig poc després de la mort de Franco –la primera edició es publicava el 1977– llegim:

Serrano Suñer escriu a les seves memòries que quan va anar a la cimera de Berlin el 13 de setembre de 1940 van parlar d'aquets detinguts i en la fitxa de detenció d'alguns alliberats l'any 1945 el motiu de detenció era "convenció franco-alemanya".

¹¹ Aude, Occitània. En francès, Azille.

la darrera carta del Joan, escriu des de Viane Pierre-Ségade (Tarn, Occitània): “los que están trabajando en fábricas de guerra en Alemania no pueden escribir (...)”.

El pare, més desconsolat i potser més conscient del que passava, amaga la seva desesperació i sentiment de doble culpabilitat sense ser-ne (la derrota a la Guerra i el càstig sobre els seus fills) escrivint cartes explicant la feina que fa a les vinyes i preguntant per afers de conreu d’unes terres que ja fa molt temps que no trepitja.

Final del camí

46 Fins que els fets són incontes-
tables i arriba la comunicació del Comitè Internacional de la Creu Roja de Ginebra. Llavors es tanca tota esclatxa d’esperança: “Cumplimos el triste deber de comunicarle que Juan Tura Ros falleció en Mauthausen-Gusen (Oberdonau). Estos son los únicos detalles que poseemos sobre las circunstancias del doloroso acontecimiento (...)”. La comunicació es produeix un cop alliberats els camps d’extermini. El Joan havia ingressat al camp de Mauthausen el dia 9 d’agost de 1940 i li havien assignat el número 3.555. Set mesos i vint dies més tard (29 de març de 1941) el traslladen a Gusen amb el número de matrícula 11.484 on serà assassinat el 23 d’octubre de 1941.

Dos anys i dos mesos després de marxar amb bicicleta a l’encalç

del pare per assegurar-se que estaria en un refugi adequat, Joan Tura Ros, el pagès jove, dinàmic, culte, avançat al seu temps, casat i pare de quatre fills petits, era incinerat als forns crematoris de Gusen. Uns dies més tard, hauria fet trenta anys.

Aquell és el dia que l’emotiva acció dels quatre fills del Joan de mirar per la finestra deixa de tenir sentit.

Aquell és el dia de les bates negres i de les cintes de dol cosides a les mànigues. Aquell és el dia que la cerca s’acaba i comença el pensament obsessiu del turment abans de la mort, que sempre hem defugit i que —a vegades— és impossible evitar. No escriuré, però, els turments que els nazis els produïren, eren joves i sans quan van ser detinguts per les SS.

El 1946, des de Perpinyà, el seu pare escriu, sempre dirigit a l’esposa del Joan i dirigint-s’hi com a filla:

(...) espero que los pequeños vayan creciendo aunque les falte lo principal y se que todos intentáis suplir la gran pérdida (...) de lo del viaje para visitarme, aunque te paguen los gastos, te ruego que no lo intentes. La alegría de abrazaros sería tanta, la alegría de veros después de tanto tiempo sería tanta, que de ninguna manera podría dejaros, no podría soportarlo, no podría vivir después.

La vida en veu baixa

La mare, la Maria Ros, sabia les cases que havien celebrat aquesta mort i el turment que comportava. Mai va voler traslladar aquesta informació. Va esperar el retorn del vell líder rabassaire i va explicar-ho sense noms, tot argumentant que els seus descendents no haurien de carregar amb una ràbia heretada. La seva decisió de persistir i aixecar el cap, malgrat la pena, era la seva victòria contra la barbàrie.

La Roser era una jove vídua amb quatre fills. Per poder-los alimentar i educar no podia refiar-se dels ingressos del camp, perquè l'acció sistemàtica cap a l'activitat agrícola dels pocs que seguien fent de pagès i havien estat rabassaires i la desaparició de la xarxa de solidaritat feia inviables la majoria de petites explotacions agràries.

S'havia acabat el molí i la premsa comunitària (la comissió de liquidació del nou ajuntament franquista els havia venut); no se'ls permetia vendre en els mercats locals; els registres i les confiscacions de la collita eren freqüents, els van rescindir contractes d'arrendaments de terres... La majoria dels rabassaires es van haver d'incorporar a l'activitat industrial.

Per aquestes raons, va buscar feina sabent que treballar a qualsevol fàbrica significava un pacte de silenci i no parlar de la seva viudetat ni de com havia mort el seu marit. També sabia que havia d'ensenyar a no respondre els seus fills quan els preguntessin o fessin mofa de les seves bates amb signes de dol. Afortunadament, el professorat dels Col·legis Nous els van mantenir en situació arrecerada, fins i tot quan

el petit Feliu es negava a cantar el "Cara el sol".

Així van créixer. Els que vam néixer anys després, ja se'ns explicava el que havia passat. Ningú, però, parlava alt.

La mare del Joan Tura Ros i la seva esposa d'ulls de cel, tot i l'escrit de la Creu Roja, seguien pensant que un dia tornaria, que estava ferit, que alguna cosa l'impedia escriure però que un dia tornaria.

Llegat

Cal identificar Joan Tura Ros com una personalitat local. Sovint, el fet de ser familiar d'una persona coneguda apaga els mèrits de persones joves amb projectes i iniciatives pròpies. Aquest és el cas del Joan. Ser fill del líder rabassaire i alcalde Feliu Tura ens ha amagat la seva vàlua pròpia. Serveixin aquestes ratlles per reivindicar l'estudiant brillant, l'home de mirada internacional, la peça indispensable perquè l'empresa d'exportació Rabassunion Patatoes Catalunya Productions Mollet aconseguís expandir-se per Europa, un dels fundadors de la Societat de Socors Mutus i impulsor de la Mutua Agropecuària. Que no sigui recordat, només, com una víctima de l'extermini nazi, com un dels cinc deportats molletans. Ho va ser, però també va ser un molletà imprescindible en el progrés del Mollet dels anys trenta. El xicot que els vells reaccionaris terratinents temien per les seves idees i capacitats.

Conclusions

L'exili i els que, en territori francès, van caure en mans dels nazis

alemanys van suposar una tragèdia humana difícil de qualificar, però no sempre hem sabut explicar la pèrdua de capacitat intel·lectual, de projectes socials, de projectes de vida estroncada. El cas de Joan Tura Ros és especialment punyent perquè era un jove enamorat amb tres fills i un gestant-se que no va conèixer; però era, també, la jove generació de rabassaires que havien de consolidar un model econòmic de producció agrària on eliminaven els intermediaris i s'ajudaven els uns als altres. Un dels seus èxits va ser comercialitzar patata primerenca i col·locar-la en els mercats entre sis i vuit setmanes abans que la majoria de patata produïda fins aleshores. Aquest producte i d'altres, des de la Unió de Rabassaires, les intercanviaven amb cooperatives de Suïssa, Alemanya, Regne Unit i Lituània. També van avançar molt en temes de mutualització d'ajudes i cobertures en cas d'accident i a ensenyar noves tècniques agràries entre els joves pagesos. Joan Tura Ros va arribar a ser responsable de relacions internacionals d'una potent organització basada en l'economia col·laborativa.

En la reflexió de les seves circumstàncies he entès, i ara ja no en tinc cap dubte, que les formes de la democràcia tal com la coneixem avui van néixer en una Catalunya

més rural que industrial, però van ser més explicades des de la ciutat que des dels camins polsosos dels pobles i dels masos. El mateix succeeix amb el que anomenem catalanisme polític, on les pàgines més lluides de la seva conformació han estat en els grans espais de les ciutats, especialment Barcelona. M'atreveixo a afirmar que els valors inherents a la definició moderna de república són un exercici més intel·lectual a la Catalunya urbana, però, en canvi, són una peremptòria necessitat, fruit de la convicció i la urgència de contrarestar el caciquisme, en el món rural.

Els que si van adonar-se de com n'era de profunda la transformació que significava aquest model van ser els militar sollevats, que van instaurar una dictadura feixista i van crear –immediatament– comissions de liquidació.

Molts d'aquest pagesos valents, que aconseguiren la força de la unió intel·ligent fins al punt de modificar l'economia del camp català i que conreaven la intel·ligència i retien culte a la dignitat dels humans, van ser perseguits fins la mort i se'ls va desposseir de tota dignitat quan només els quedava un fil de vida. Que el seu sacrifici no sigui en va. Escampem els seu ideari i farem possible entendre perquè encara ara cal combatre el feixisme.

49

Bibliografia

- Aguirre, P. (2012). *Exilio republicano en Francia (1939-1940). El caso de los refugiados españoles en Bases-Pyrénées. Una acogida bajo sospecha* (treball de final de màster). Universitat de Saragossa.
- Barrachina, E. (2001). M3622: Joan Molins

- Maynou, la història d'un català a Mauthausen. Notes, 16: 69-80. Mollet del Vallès.
- Bloch, M. (2003). *La estraña derrota. Testimonio escrito en 1940*. Crítica.
- Bonamusa, F. (2011). Remences i Rabassaires. HMiC, 9, 8-18.

Campillo, M. (1994). *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*. Curial i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Pòrtic

Fontana, J. (2014). *La formació d'una identitat. Una història de Catalunya*. Eumo.

Giralt, E. (dir.), Salrach, J.M. i Garrobau, R. (coord.) (2006). *Història agrària dels Països Catalans (Volum 4) Segles XIX-XX*. Fundació Catalana per a la Recerca i la Innovació.

Jackson, G. (1987). *Spanish Republic and the Civil War, 1931-1939*. Princeton University Press.

Mayayo, A. (1995). *De pagesos a ciutadans. Cent anys de sindicalisme i cooperativisme agraris a Catalunya 1893-1994*. Afers, Col·lecció Recerca i Pensament, 1.

Nadal, J. (ed.) (2021). *Girona, 1939: porta de l'exili. Escrits del final de la Guerra Civil*. L'Avenç, Col·lecció Sèrie Assaig, 9.

Planas, J. (2003). *Cooperativisme i associacionisme agrari a Catalunya: els propietaris rurals i l'organit-*

zació dels interessos agraris al primer terç del segle XX (tesi doctoral). Universitat Autònoma de Barcelona.

Pomés, J. (1998). *Sindicalisme pagès i republicanisme popular a Catalunya (1918-1930)*. La Unió de Rabassaires: entre el radicalisme obrerista i la via cooperativista (tesi doctoral). Universitat Autònoma de Barcelona.

Roig, M. (2017, 3a ed.). *Els catalans als camps nazis*. Edicions 62.

Solé Tura, J. (1999). *Una història optimista*. Edicions 62.

Tébar, J. (2005). *Contrarrevolució y poder agrario en el franquismo. Rupturas y continuidades. La província de Barcelona (1939-1945)* (tesi doctoral). Universitat Autònoma de Barcelona.

Tura, M. (2018). *República pagesa. Vindicació del catalanisme rabassaire*. Pòrtic. 324 p. Barcelona.

Tura, M. (2020). *De l'esperança d'una vida a França a l'extermini per apàtrida. Correspondència del molletà Vicenç Bachs Vilà (1906-1941)*. Notes, 35, 81-102.

Urraca, L. (2018). *Entre hienes*. Funambulista.